

GESCHICHT

August 1991:
De Boris Jelzin
hëlleft de
Putsch géint de
Gorbatschev
ofwieren.

FOTO: WIKIMEDIA / WWW.KREMLIN.RU

ZÄITGESCHICHT

Hierscht 1991 - en Non-Lieu de Mémoire

Renée Wagener

De 25jährege Jubiläum vum Zesummebroch vum sowjetesche System am Hierscht 1991 gëtt an Europa net gefeiert. Am Contraire, besonnesch an Osteuropa gëtt deen Zesummebroch am Réckbléck net als Befreiung, mee als Katastroph erliewt.

Dëser Deeg hunn sech eis däitsch Nopere mat hirem „Tag der deutschen Einheit“ wéi all Joer un de Fall vun der Mauer tëscht BRD an DDR erënnert. De Mauerfall vum 9. November 1989 wor och scho Stoff fir eng Rei vu Filmer. Hien huet awer just den Ufank vun engem Prozess markéiert, deen sech duerch eng ganz Rei vun Evenementer ausgezechent huet: den Zesummebroch vum Ostblock a vun der Unioun vun de Sowjetrepubliken. Een zentraalt Element ass dobäi d'Phase vum gescheiterte Putsch géint de Gorbatschow am August 1991 bis zur Opléisung vun der Sowjetunioun am Dezember. Dësen historesche Moment, deen elo genee 25 Joer zréck läit, gëtt awer an dese Méint verhältnisméisseg wéineg commemoréiert. Sou wéi de Fall vun der Mauer sech als historeschen Evenement an d'kollektiv europäesch Memoire ageschriwwen huet, also, fir mam Historiker Pierre Nora senger Wieder ze schwätzen, zu engem „Lieu de mémoire“ ginn ass, sou ass den Zesummebroch vun der Sowjetunioun zu engem „Non-lieu de mémoire“ ginn.

Dat läit sécher zum Deel drun, datt et kee präzisen Abléck gouf, an

deem sech déi Entwécklung sou kristalliséiert huet wéi beim Opléisungsprozess vun der DDR. Een zweete Grond ass, datt et keng sou einfach a poignant bildlech Referenzpunkte wéi beim Mauerfall gëtt. Den Augustputsch, dee vu Fonctionnaire vun der Kommunistescher Partei organiséiert gi wor, deenen dem Gorbatschev seng Reformpläng ze wäit gaange sinn, gouf zwar mat Hëllef vu groussen Demonstratioune gestoppt. Mee den Held vum Dag, de Boris Jelzin, gouf net zu enger Liichtgestalt vun der Reformbewegung. Hien, deen emol en engagéierte Reformer gewiescht wor a schonn 1990 aus der KP ausgetruede wor, huet nom gescheiterte

Putsch de Gorbatschev kalgestallt, an hie wor den Architekt vun der offizieller Opléisung vun der Sowjetunioun den 8. Dezember a vun der Schafung vun der GUS, der „Gemeinschaft vun onofhängege Staaten“, déi haut kaum nach eng Roll spillt. De Jelzin sollt sech spéider als President net als groussen Demokrat erweisen, mee hien huet mat autoritäre Mëttele versicht, dat onofhängegt Russland aus enger déiwer Wirtschaftskris ze féieren. Den heitege President vun der Russescher Federatioun Wladimir Putin huet dem Jelzin net nëmmen ze verdanken, datt hien him de Wee zur Muecht fräigemaach huet, mee och, datt hien 1993 eng Konstitutioun du-

erchgeboxt huet, déi e präsidial gefouerte Staatssystem virgesäit, an deem d'Parlament nëmmen eng ënnergeuerdent Roll spillt.

Sënnkris an der Gauche

Den Hauptgrond awer, datt den Hierscht 1991 net zu engem staarken historesche Bezugspunkt ginn ass, hänkt mat dëser komplizierter Entwécklung zesummen: Si wor begleet vun ideologesche Spaltungs- an Opléisungsprozesser, déi iwwert Osteuropa eraus d'Gauche international an eng Sënnkris gefouert hunn. Och zu Lëtzebuerg huet sech d'kommunistesche Partei op dëde reale Sozialismus no sowjeteschem Modell bezunn. Hir Stärkerk an den Nokrichsjoerzénge weist, datt och hei am Land nach laang un dee Modell gegleef ginn ass. Mëttlerweil ass de kommunistesche Mouvement sichtlech geschwächt, mee hält awer un senger, anachronistesche formuléiert, Moskau-treier Linn fest. An och haut nach vertritt de KPL-Historiker Ali Ruckert, datt de Gorbatschow a seng „clique“ mat hire Reformbestrebungen Schold um Ënnergang vum sowjetesche Modell woren (woxx Nr. 1098 vun 2011). An eisen Nopeschlänner woren d'kommunistesche Parteien oft scho méi fréi kritesch géintwuer der Sowjetunioun. Mee och fir si a fir déi net-kommunistesche Gauche an Europa gouf et ab 1991 e Problem. Well d'Existenz vum sowjetesche Modell huet dach och fir vill net-kommunistesch Lénker, zumindest bewisen, datt Alternativen zum

D'Opléisung vun der Sowjetunioun gëtt duerch d'Ofmaachung vum 8. Dezember 1991 beschloss.

FOTO: WIKIMEDIA / RIA NOVOSTI ARCHIVE, IMAGE #848095 / I. IVANOV / CC-BY-SA 3.0

Protest vun der Bevölkerung géint den August-Putsch vun 1991.

kapitalistesche System méiglech wieren. An deem Sënn huet 1991 och der gesamter Gauche ze schafe gemaach. An et ass spriechend, dass déi net-kommunistesch Gauche ëmmer nees no neie lénke Modeller sicht.

Net fir näischt huet den Historiker Francis Fukuyama 1989 vum „Enn vun der Geschicht“ geschwat: Mat dëser radikaler Formel wollt hien ausdrécken, dass déi grondsätzlech ideologesch Widderspréch tëscht Kapitalismus a Sozialismus, déi bis dohinner geherrscht hunn, opgehewe wieren, an dass de Modell vun enger demokratescher Maartwirtschaft sech duerchgesat hätt. Wann déi Thesis schonn deemools staark kritiséiert gouf, sou huet d'Geschicht zënterhier gewisen, dass de Sozialismus zumindest als politesch Utopie weiderexistéiert, sief et a verschiddene lénke Parteien, sief et an neien antikapitalisteschen oder kapitalismuskritische Mouvementer. Zugläch sinn donieft aner Ideologien, besonnesch reliéis an/oder nationalistesch orientéierter um Virmarsch, déi och net onbedéngt an dem Fukuyama seng Visioun passen.

„Patriotism of Despair“

An de Länner vun der fréierer Sowjetunioun kënn et zou Entwécklungen, déi am Weste schwéier novollzëibar sinn. A Russland verléiert zum Beispill déi kommunistesch Partei, dat weisen d'Resultater vun de Parlements-wahle vu virun e puer Wochen, weider un Terrain, während dem Pu-

tin seng konservativ an nationalistesch Partei „Eenegt Russland“ nees zougeluecht huet. Dat verhënnert awer net, dass de Putin sech op déi glorriich Zäite vun der Sowjetunioun bezitt oder de Stalin rehabilitéiere léisst. Fir de Putin, sou sot hie schonn 2005, wor den Zesummebroch vun der Sowjetunioun déi gréisst Katastroph vum 20. Joerhonnert. Op grouss Commemoratiouns-Feierlechkeete gouf dann och konsequenterweis verzicht, well den Hierscht 1991 gétt just vun enger Minoritéit nach als positive Moment an der russescher Geschicht interpretéiert.

Net nëmmen a Russland, mee och an anere Länner vum fréieren Ostblock gesäit een, virum Hannergrond vu schwierigen ekonomesche Verhältnissen, dëse Versuch vun enger oft nationaler Reinterpretatioun vun der eegener Geschicht. Déi sozial Ziler vun de sozialistesche Revolutiounen, ekonomesch Ëmverdeelung a Chancégerechtkeet, geroden an den Hannergrond. Bei deem „Patriotism of Despair“, wéi de Sozialanthropolog Serguei Alex Oushakine et fir Russland formuléiert huet^[1], schockéiert, wéi weineg Kredit an Osteuropa déi wierklech Wäerter vum Sozialismus - Solidaritéit, Gerechtegkeet, Gläichheet vun alle Mënschen - schéngen ze hunn. Och d'Stärkt vun Neonazi-Bewegungen am fréieren Ostblock werft dach Froen op doriwwer, wéi een Ierfdeel de „reale Sozialismus“ hannerlooss huet. D'Politik vun der nationaler Preferenz, méi nach, déi vum Clan, deen no bausse verteidegt

gétt, ass net nëmmen e réckschrëttleche Modell, et ass och en negative Modell, dee vun Ofwierhaltunge gepräagt ass - Friemenhaass, Rassismus, Antisemitismus, gesellschaftlech Intoleranz.

Mee den Non-Lieu de Mémoire, deen den Hierscht 1991 duerstellt, seet och eppes aus iwwert de Verloscht vum Kredit, deen de westleche Modell vun der Demokratie an Osteuropa no 1991 hat. Jo, et huet een den Androck, dass déi Réckbesënnung op national Wäerter deelweis och eng Reaktioun vis-à-vis vun der Haltung vun der Europäescher Unioun wier, där hir als arrogant erliefte Politik soll ofgestroft ginn. Do ass sécher eppes drun. Wann een sech nëmmen un déi éischt Jore vun der EU-Osterweiderung erënnert, wou westlech Konzern sech déi nei Marchéen an Osteuropa gesécher hunn, da kann een sech denken, dass de westeuropäeschen Discours vun der europäescher Konstruktionschwéier ze vermëttelen ass. D'Ënnerstützung, fir déi enorm sozial Käschte vun der Erweiderung weinstens ze reduzéieren, wor dogéint schwaach, an de Gruef tëscht dem Liewensstandard a West- an an Osteuropa bleift grouss.

D'EU: kee Modell vun Demokratie

Den europäeschen Demokratie-modell iwwerzeegt awer och nach aus engem anere Grond d'Leit an deene Länner net. Si, déi bis virun enger Zäit a méi rigiden an zentralis-

tesche Systemer gelieft hunn, setzen anscheinend dee Modell mat Onsécherheet gläich, woubäi hinnen an de leschte Joren d'Onfäegkeet vun der EU, d'Finanzkris ze geréieren, d'Hängepartie mat Griicheland, de Brexit oder d'Oneenegkeet iwwert d'Flüchtlingspolitik gutt Argumenter geliwwert hunn. Och dës Onsécherheet diskreditéiert aus där Perspektiv an der kollektiver Mémoire d'Reformbewegung vun 1991. Den Zäitzeie Serguei Bountman, deen an engem Artikel vun der Isabelle Mandraud an der Zeitung „Le Monde“ zu Wuert kënn^[2], geet a sengen Erënnerungen un 1991 nach e Schrëtt méi wäit: „Il y avait quelque chose de serein, d'optimiste dans cette résistance. Ni avant ni après nous n'avons connu cela. La Russie aujourd'hui ne veut pas être l'héritière de cette révolution, - car c'était bien un mouvement populaire, une libération - mais celle de saint Vladimir, des tsars, de l'URSS, de Brejnev! Elle ne veut pas être fille de la liberté. La liberté, c'est quelque chose de suspect.“

^[1] Oushakine, Serguei Alex: The Patriotism of Despair. Nation, War, and Loss in Russia. Ithaca, 2009.

^[2] Mandraud, Isabelle: Soviet supprimé, in: Le Monde, 10.9.2016, S. 3.